

HERINNERING

AAN DEN

Kruistogt der Friezen in het jaar 1217.

In den zomer van het jaar 1854 zond de heer TAAKS, burgemeester van Norden in Oost-Friesland, aan het bestuur van het huis des konings van Hannover eene gouden munt door een arbeider al spittende gevonden in den grond, waarop eertijds de oude burg *Idzinga* gestaan had.

De zonderlinge karakters of het vreemde letterschrift er van trok de aandacht van den minister, en bij speciaal besluit gelastte hij dit stuk voor het koninklijk penningkabinet van Hannover aan te koopen.

Het stuk is volgens de muntmeters van Mader en van Gelder, 19 m. groot. Beide zijden er van geven slechts Arabische letters te zien, geplaatst in een vierkant op vijf regels. Het vierkant is gevormd door twee lijnen en in ieder der daardoor ontstane hoeken bevindt zich een opschrift. Op de kz. zijn twee oogen, het eene open en het andere gesloten, zoodat er slechts de speld ontbreekt om deze gouden munt in eene *broche* te herscheppen.

Op die keerzijde bevindt zich nog een kruis van zeer dun goud gesoldeerd, niet tot sieraad, maar om het booze oog af te weren, ziende uit die cabalistische vreemde letters.

Met veel moeite, omdat de munt zoo geschonden was, en omdat de letters er van noch *oude eufische* noch hedendaagsche arabische zijn, onteijferde Dr. L. C. GROTEFEND,

de beroemde orientalist, dit stuk. Hij moest daartoe zelfs de hulp van den hoogleeraar STICKEL, den conservator van het Groot-hertogelijk kabinet in Jena inroepen.

GROTEFEND en STICKEL zouden minder moeite gehad hebben wanneer zij het tweede exemplaar van deze zeldzame munt toen reeds hadden kunnen kennen.

Dat tweede exemplaar kwam in Augustus 1856 te Goënga bij Sneek (uit den grond?) te voorschijn, en dank zij de zorg van den heer J. VAN LOON, Jz., lid van Ged. Staten van Friesland, werd het voor Frieslands kabinet van oudheden aangekocht.

Zoodra ik het stuk zag herkende ik daarin een pendant of liever een tweeling-broeder van het stuk in Oost-Friesland gevonden, doch onlangs den hoogleeraar P. DE JONG te Utrecht over eene andere te Domburg gevonden Arabische zilveren munt moerende raadplegen, zond ik ZEd. ook het in Friesland gevonden stuk toe. ZEd. vergeleek het met de afbeeldingen van het Oost-Friesche te vinden in het opstel van Dr. GROTEFEND. (*Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen. Jahrgang 1853 II p. 414—417. Hannover 1856*), en in mijne *Souvenirs Numismatiques des Croisades (Revue de la Numismatique Belge, 1861 p. 242)*, en het bleek dat beide stukken vrij volkomen gelijk zijn.

Uit beide brochures deel ik u het een en ander mede. Met mij zult gij dan later zeggen dat dit stuk een der parelen van ons kabinet is, niet alleen om de zeldzaamheid er van, maar vooral om de omstandigheden, historisch bewijsbaar, hoe die beide Arabische gouden munten in Friesland kwamen, om aldaar, wat later dan het jaar 1217, tot broches (*fibulae*) voor Friesche edelvrouwen vervormd te worden. Kennelijk toch zijn ook aan de munt bij Goënga gevonden twee oogen gehecht geweest. Zonderling is het dat ik juist nu er hier

van gewaag, in het jaar 1883, nu de zucht of mode om oude munten in broches, of *fibulae*, en in knopen te herscheppen zoo groot is geworden. Waren het nog maar sloopjesschellingen, maar Romeinsche munten hebben de voorkeur, die *denarien* zijn zoo stevig; ik ken zelfs Angelsaksische hemdknoopjes afkomstig uit den vond van Franeker. (Doch ter zake.) Wij herhalen het, de beide munten zijn (voor zoo verre onze kennis reikt) *identiek*; de beschrijving van den hoogleeraar STRICKEL, gegeven van de Oost-friesche is dus ook die van de Goengaster. Deze geleerde schreef aan Dr. GROTEFEND aldus:

»De mij toegezonden munt moet toegekend worden aan de *Almohaden* (*Almuwahhidun*) eene dynastie die sedert het jaar 515 van de hegira tot het jaar 668 (1121—1269) in Spanje en Afrika geheerscht heeft. De vorsten van dit geslacht hebben zoowel vierkante als ronde munten geslagen, maar allen vertoonen in het veld er van een vierkant. De opschriften zijn de volgende.

Op de Vz. leest men:

*In naam van God, den medelijdenden,
den barmhartigen,
En de lof zij geheel alleen aan Allah.
Er is geen ander God dan Allah.
Muhammed is de gezant van God.
Al-Mahdi is de Iman (priester)
van het volk (der geloovigen).*

In de vier hoeken bevinden zich ook godsdienstige spraken.

God is eenig. Er is geen ander God dan Hij, de barmhartige, de medelijdende, en er is geen God boven hem en ik heb geen bijstand te wachten buiten dien van Allah.

Met behulp van een tweede exemplaar van deze munt dat STRICKEL in Parijs ontdekte, kon hij ook de door het gouden kruis bedekte opschriften der keerzijde lezen:

Wij merken hierbij op, dat het Parijsche exemplaar van eenen anderen stempel was. De graveur van den stempel van het Hannoversche stuk heeft, uit gebrek aan ruimte, de opschriften wat verkort die op het Parijsche stuk zonder verkorting voorkomen. Wederom een bewijs dat de stukken van *Idzinga* en *Goënga* uit dezelfde bron moeten komen.

Op de Kz., leest men in het vierkant :

Al-Kaim biamr Allah, de Chatif Abu Muhammed Abd-Almunin, zoon van Ali, vorst der geloovigen; vorst der geloovigen Abu Jakob Jusuf, zoon van den vorst der geloovigen.

Bovendien nog in de vier hoeken :

De vorst der geloovigen Abu Jusuf Jakob, zoon van den vorst der geloovigen, zoon van den vorst der geloovigen.

Deze opschriften te zamen gevat, zegt de hoogleeraar STICKEL, bieden ons eene volledige opvolging der vorsten van de dijnastie der Almohaden aan tot op den vorst die den troon bekleedde toen de munt geslagen werd.

De stichter van deze dijnastie, MUHAMMED, wilde doorgaan voor *Mehdi* (eene soort van *Sauveur, redder*) dien de Muzelmannen verwachtten. In die hoedanigheid wordt hij op de Vz. voormeld.

(Muhammed is de gezant van God.)

Het opschrift op de Kz. vermeldt in de eerste plaats den onmiddellijken opvolger van den *Mehdi*, ABD-ALMUNIN, Zoon van ALI, dien MUHAMMED, overleden zonder kinderen nate laten, als zijnen opvolger had aangewezen. Deze nam den titel aan van *Kalif*, van *Vorst der geloovigen* en den eere naam van *Kaim biamr Allah*, dat wil zeggen, *hij die Gods gebod doet volvoeren*.

ABD-ALMUNIN had eerst zijnen oudsten zoon MUHAMMED tot zijnen opvolger bestemd en daarom liet hij zich noemen ABU-MUHAMMED (*vader van Muhammed*) maar later verklaarde

hij hem onbekwaam om hem op te volgen. ABU-JAKUB JUSUF (*de zoon van den vorst der geloovigen*) volgde hem op en na dezen ABU-JUSUF JAKUB, wier namen en titels te vinden zijn in de opschriften der keerzijde. Hij noemt zich aldaar *Vorst der geloovigen, zoon en kleinzoon van den vorst der geloovigen*. Hij ABU-JUSUF JAKUB regeerde dus toen deze munt werd geslagen.

De munten der *Almohaden* vertoonen zeldzaam de aanwijzing van jaartal of muntplaats. Ook deze ontbreken alhier; alleen kan men met zekerheid zeggen dat deze munt onder de regeering van ABU-JUSUF JAKUB tusschen de jaren 610—620 van de hegira, of 1213—1223 van onze jaartelling is geslagen.

(Op grond van het later aan te voerene bepalen wij dit nog nader op 1213—1217.) Ten slotte zegt de heer STICKEL: »De munten der *Almohaden* zijn zeer zeldzaam» en hij herhaalt nog eens dat het Hannoversche exemplaar vrij gelijk aan het Parijsche was maar dat zij niet *identiek* zijn. Wij herhalen het ook, onze beide stukken hoewel in Oost-Friesland en Friesland gevonden, zijn zoo goed als *identiek*.

Hoe kwamen Friesche edel- of andere vrouwen in het begin der dertiende eeuw, in het bezit van die zeldzame Arabisch-Spaansche munten die zij bezigden om er zich mede te versieren? Die vraag is hoogst gemakkelijk en met historische zekerheid te beantwoorden.

Het is u bekend dat er in het Latijn geschreven kronijken van abten van Wittewierum (Groninger Ommelanden) opgesteld in hun klooster Bloemkamp, bestaan. Gij kunt ze vinden in de *Veteris aevi analecta* verzameld door ANTONIUS MATTHAEUS, Vol. II Hagæ Comitum 1738, 4° of afzonderlijk in 8°, uitgegeven te Utrecht in 1866 door mr. H. O. FEITH en dr. G. ACKER STRATINGH en ook in de *Monumenta Germaniae Scriptores* Vol. XXIII opgenomen.

In de kronijk van den abt Emo is op de jaren 1217—1218 een hoogst merkwaardig berigt van eenen geestelijken kruisvaarder ingevoegd. Wij hebben dat geheele berigt (vertaald en toegelicht), opgenomen in onze verhandeling getiteld: *Noord-Nederland en de kruistogten*, te vinden in de *Vrije Fries* IIde deel, in 1842, 12 jaren vóór het vinden der Arabimunt in Oost-Friesland, uitgegeven. Na u herinnerd te hebben dat de Friesche kruisvaarders den 31 Mei 1217 uit de Lauwers zeilden, den 25sten Julij te Lissabon kwamen, dien haven den 30sten Julij verlieten, zich scheidende van de andere kruisvaarders die de belegering van de stad *Alcor* ondernamen, volgen wij het reisberigt. Het deelt ons mede:

»Wij bragten den nacht van den 30-31 Julij 1217, daar de wind ging liggen, met 23 schepen ten anker door voor eene plaats weleer *Santa-Maria* nu *Hatrin* geheeten. (Wij merken hierbij op dat deze geheele westkust van Portugal, bezuiden Lissabon, nog in 1217 in handen der Saracenen of Arabieren was, en hoe zelfs Lissabon eerst in 1147 aan hunne heerschappij ook met groote hulp van Friesche kruisvaarders (zie *Bijlage C. Vrije Fries* II, 203—208) ontrukt was).

»In den vroegen morgen van 31 Julij 1217,» zoo lezen wij verder, zagen wij met blijdschap onze togtgenooten, gedurende den nacht van ons afgedwaald opdagen. Wij maakten dadelijk zeil met hen en trachtten onze reize te vervolgen, doch onze wensch verijdelde de wind, zoodat wij weder genoodzaakt waren te ankeren». En nu volgt een verhaal dat te schilderachtig geschreven is om het niet eens te hergeven.

»Terwijl nu», zoo verhaalt de vrome kruisvaarder, »geschil van gevoelen bestond, hoe men in dezen zoude handelen, was het, alsof, tegen den avond, de Friezen door eene hemelsche geestdrift bezielde werden». (Zeker gedachtig

er aan, dat zij voor eene stad lagen, vroeger *Santa Maria* geheeten, maar nu door die gehate ongeloofigen, die zij ook in het H. Land gingen bestrijden, bezet en in *Hairin* herdoopt) hieven zij hunne banieren ten hemel en na de Heilige Maagd, met gezang (welligt het *Ora pro nobis, Sancte Maria*) om hulp ingeroepen te hebben (om den smaad haar aangedaan te wreeken) besprongen zij stout den vijand in het veld alsmede de stad zelve. Zij dreven terstond den vijand op de vlugt, naderden de poorten en zagen een Sarraccen die langs een touw den muur afklom. Deze werd terstond door een pijl van een Fries gedood, welke Fries zich van hetzelfde touw bedienende; den muur bekrom en zijne banier op den toren plantte, waarna hij de poort opende en er zijne krijgsmakkers binnen liet. Deze plunderden de stad gedurende den nacht, staken die in brand en voerden veel buit naar de schepen."

Indien dit laatste: »het veel buit wegvoeren," alleen bij de inneming van *Santa Maria (Hairin)* (door eene staalgravure in AREND'S *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands* II blz. 356 herdacht) voorkwam, dan zoude men vrij zeker kunnen zeggen dat onze munten 's nachts tusschen 31 Julij en 1 Aug. 1217 in handen der Friezen vielen, maar zij maakten ook elders op die kusten grooten buit. Op den 2 Augustus 1217 landden zij wat verder zuidwaarts te *Rodete* of *Roden* (volgens FEITH) nu de Burg *Rota*. Ten anker gekomen landden zij ook aldaar met spoed, verwoestten en verbrandden die stad, bleven er den geheelen nacht in en keerden den volgenden morgen met den buit naar de schepen terug. Ook *Cadix* werd door hen (4 Aug. 1217) bezet en verwoest en »van buit verzadigd" (zoo lezen wij) gaven zij de overblijfselen dier stad aan de vlammen prijs.

De eerste Arabische munt werd gevonden bij den burg

Idzinga, den zetel der oude hovelingen van *Norden*: de tweede onder *Goinga*. Jammer dat ons geene nadere bijzonderheden betrekkelijk de juiste plek waar zij te voorschijn kwam, bekend zijn en ons onderzoek deswegens gedaan niets opleverde. »Onder »*Goingum*, *Goinge* (zoo lezen wij in de *Oudheden en Gestichten van Vriesland II* blz. 88) wordt het vervallen puinwerk noch (einde der 17de eeuw) gezien van de adellijke sloten *Jongema*, *Sikkinga* en *Albada*.”

In 1233, dus 16 jaren na de landing op de kusten van Portugal en Spanje, stichtte UBOLDUS (1) een rijke lekebroeder van datzelfde klooster *Bloenkamp*, waarin de abt EMO zijne kronijk schreef en daarin het reisverhaal opnam, een nonnenklooster onder de parochie van *Goënga*, *Aula Dei*, *Nijklooster* genaamd. Hij deed zulks op zijne landgoederen aldaar omdat hij ze alle ten beste had gegeven. Hij had zijne geloften als lekebroeder in het klooster *Bloenkamp* gedaan, stierf 28 Aug. 1240 en werd in zijn klooster begraven.

Stellig is het reisverhaal door een geestelijke of althans een gelofte gedaan hebbende lekebroeder geschreven en in *Bloenkamps* archief opgenomen. Vrage: zoude UBOLDUS die munt ook zelf hebben medegenomen, geschonken aan de abdis van *Aula Dei* of aan eene adellijke vrouw te *Goënga* en zij op deze wijze aldaar gekomen zijn? *Santa Maria*, *Bloenkamp* en *Goënga*, UBOLDUS, EMO en *Goënga* komen, hoe het zij, althans in aanraking.

Leeuwarden, 18 Januarij 1883.

Mr. J. DIRKS.

---

(1) Ontleend aan *Worperi Chronicon*. Cap. XXXII. (Leovardiae 1847 d. 164, alwaar men leest: ULBODUS.

